

Lauri Pilter

Minu jidiši sõbrannad

Kui saabub kevad, sosistavad minu jidiši sõbrannad mulle kõrva vallatuid keelitusi. „Korista end siit,“ annavad nad poolhääli nõu esiku ees väljas trepimademel, kui ma esikupingil oma lahutamatut piipu popsutan. Virgumisaeg linnulaulu ja rohelustöötusega. Hilisõhtul ja öösel kõnnivad kristlikud tüdrukud mu puumaja ees ja räägivad mulle, et olen nüüd rüütel, mitte enam see peletis, kes varem. Juudi naised seisavad siis kõnniteel ja kihistavad sopranihäälel, et minus elab Hitleri vaim, kes peab end nende ees lunastama. Hommikul saetakse naaberhoovis küttepuid, kuulen selles sõnumit, et kohe-kohe tullakse minul käsi, jalgu ja suguelundeid küljest ära saagima, minust saab jändrik torso karistuseks kannatuste eest, mida mu sõnad rahvale on põhjustanud. Kuidagi teavad nad kõik, et ma millalgi rüvedat võidutervitust olen karjunud. Jidiši tüdrukud mööduvad mu maja eest teravas päevavalguses, egiptlannalikelt näoprofiilidelt mulle viltu mitmesuguseid irvitavaid grimasse saates. Öösel toimub vastasmaja korteriakna taga etendus: juudi vanaema soiub siruli voodis lebedes sellest, et mina olen nende rahva vaenlane. „Haman! Haman!“ saadab ta minu poole sajatusi, noorest pringist neiust lapselaps lohutab teda ja muudkui kinnitab, et jah, ma olin Haman, nüüd aga olen üks nende seast, mind ei tuleks siiski üles puua. Aprilli teine pool on käes. Tänaval kihutab minu maja eest mööda veoauto kastitäre räbalais vangidega, vene mundris lohmakad tõmmud mehed püssidega saatjaks. „Goodbye, Adolf!“ kisendatakse autokastist. „Sulle on jäänud kümme päeva, siis tuleme tagasi!“ Peatuva bussi ukсед kriiksuvad maja ees, nagu karjatakse keegi mulle lähedane naine, keda vägistamisele viiakse. Püüan linnamaja kehva pinnasega aeda porgandi- ja tillipeenraid teha, olen selleks turult väetistki toonud, autoomanikest naaberomajapoisid irvitavad ammuli sui uudistades tara tagant mu tegemiste üle; teen, peopesad mullal, viiskümmend kätekõverdust ja veel viiskümmend. Jahedas korteris, kus levib tubakasuitsu ja kange musta tee lehk, mõtlen, kuidas end tappa, arutan võimalust haarata esikuseinalt tulekustuti ja endale vahtu näkku lasta. Endiselt undab ja ägab naaberhoovis ähvardavalt ketassaag, enne kui tullakse mulle järele. Et hullemat ei juhtuks, seon endal põhupallinööriga käed randmetest kokku, nii tihedalt, kui sellise trikiga võimalik, ja leban tunde kemmergupõrandal, pea poti ja pappseina vahel. Järgmisel, eriti päikesekirkal hommikul meelitavad mu jidiši sõbrannad mind bussijaama. Sõidan Viljandisse. Teel võtab buss peale reisijaid, poisi, kelle näol on surma ja turma vari, mille ta pilku mulle heitmata minu poole saadab. Viljandi bussijaamas passin liikumatult, jalas kubemelt lõhki dressipüksid, noored naised, vanad mehed vaatavad mind, nende silmad

pöörlevad nagu karussell jäätunud kaastundes, pilgud vilavad, võbelevad, veikleavad niiskelt, jagavad minuga kambrimälestusi, teadmist tõdetu kohta. Kui bussijuht mulle piletit Pärnusse müüb, ütleb ta viisakalt valitud, julma distantsiga „Palun!“ asemel „Sieg heil!“ Pärnus juba ootavad mustade nahkjakkidega juudi ärimehed mind, vihinal peatavad nad autosid bussijaama lähistel, nad peavad mind eksinud, patustanud rabiks. Mida ma teen siin võõras linnas? Tallinnasse ei tohi ma mingil juhul minna, seal ootab lõpp. Minu jidiši sõbrannad veenavad mind jalgsi Lihula poole astuma. Olengi linnast väljas, uljal sammul teen teel Audrusse kogemata viieteistkilomeetrise tiiru, metsad, niidud, põllud rõõmustavad lume alt pääsnuna, päike lõõmab, taevas müriseb väikelennuk, tuues võidupäevatootusi, on need mõeldud ka minu jaoks? Viadukti all ammutan kahe peoga suurest jõest vett, joon, sealsamas kusen, janu on mul suur, joon veel teeäärsetest kraavidest. Põgenen vahepeal metsa alla, on siin sinililli? Kuulen metsatalust räägitavat: näe, üks mees lamab sambla peal! Mis ta seal teeb? Lihtsalt lamab. Varjab ennast! kriiskavad maanteelt keskealised juudi naised. Ta on hullem kui see ise! Just nagu Himmler! Päev läbi kõnnin Lihula poole, õhtupimeduses tuleb vastu, peatub minu juures kiirabiauto, sammun sellest mööda, hiljem saabub mootorratas, peatub, sadulas keegi kõhn mees, kõnetab mind tõsiselt, ütleb, et ma langesin, mina, kunagi nii tark, paljulubav noormees, kogu hingest veenab mind teelt tagasi pöörduma, kas ma ka tean, mis Lihulas ees ootab, kes on seal võimul, kes vallavanem, jah, juhi kaotanud, vihast pöörased natsinoorukid teevad mulle seal lõpu. Sammun edasi, keegi puudutab mu vasakut kätt, see on suur, õrna kehaehitusega koer, minu kannul kõnnivad kuupaistelised Pärnu–Lihula maanteed mööda hiirvaikselt kolm-neli hurdakoera, seisatavad, jätkavad rändu koos minuga, pomisen mõttes palveid, nad ei tee mulle midagi, ei teegi. Aga eespool lõriseda kottpimeda metsa hõlma varjunud taludes raevukad ketikoerad, see siin on Ahaste, vasakut kätt mingi rabakaitseala, kunagi loksus siin meri, soolased merelahed, laguunid, pööran ringi, vastu koitu kõnnin Pärnu poole tagasi, minu külje alt algab hommikune liiklus, veoautod, furgoonid. „Sieg heil! Sieg heil!“ lõõtsuvad nende mootorid ja tuuleklaasid igal möödumisel, juhid sajab mind kabiinist, veretavas kevadhommikus kuulen telepaatiliselt Atlandi ookeani tagant, kuidas minu vastamata armastuse eesmärk arutleb elukaaslasega, oma lapse isaga minu väärtegade ja siiski mõningate väärtuste üle, jah, oma tundeist olevat ma kirjutanud hästi, sellest siis minu lunastus, keskhommikul jõuan ristteele, paistab moodne külakoolimaja, tunnen endal kellegi pilku, ei taha vaadata, tõrgun juhtuvat aimates, viimaks siiski vaatan – jah, seisabki teispool maanteed pikk sale nooruk, koolipoiss, näonahk nii punav ja leemendav, pruunid juuksed laubal kenas tukas, tardunud, irvitava naeratusega vaatab ta mind ja hoiab paremat kätt minu poole Rooma tervituseks. Keeran näo järsult ära. Pööran haruteel vasakule, kena, rohetav, päikseline südapäev, ühes talus tehakse aiatöid, jään silmitsema, mind märgatakse, seiratakse rahutult, kuskil Riia sünagoogis rappub ja vappub priske palvetav rabi minu hinge pääsmise või needmise nimel, tee ääres on aas, aasaservas voolab metsa all oja, istun selle kaldal, kingad pervemudas, tallan mutta mõtlikke mustreid, varjulisel ojaveerul leidub isegi jääd, lumeriismeid, minust kümnekond sammu ülesvoolu kõnelevad hääled, keegi arutab seal kellegagi minu lähisuhete üle, vaeb mind ja mu võimalikke võistlejaid, keegi minule kallis istub seal, sündsas kauguses ja siiski nii lähedal, need siin on kõik minu sõbrad, jidiši sõbrannad teadsid, kuhu mind juhatavad, üha kuuldamaks muutub õrn neiuhääl, tunnid mööduvad, päev vananeb, neil siin kestab praegu šehhiina, ütlevad lahked noormehed hääled meie kohta, videvikus on holokaustiaeg, maistest piinadest vabade hingedena tõuseme, läheme metsatõrvikute valgel kergetena pääsemise poole, matkan maanteel edasi, nüüd ma tean, pean veetma ülejäänud elu Viljandi Jämejala haiglas ravil, saaksin juba ometi Pärnus Viljandi bussile istuda, pikkamisi algab öine linn, jõuan Ülejõe linnaossa, tundmatu, lõunamaiselt lõhnav agul, mingi imal, pooridesse pugev aroom nagu magusa leivataigna aur, tean, et mind jälgitakse, see on üks väike rabi, kes mind nüüd oma meheks, oma golemiks on teinud, kaks korda ületan silla üle Pärnu jõe, asun linna keskel väljakul, hotelli mind ei lasta,

kuigi maksta saaksin, puudub isikutõend, magan väljaku ääres pargipingil, siruli ja kurnatud, jopest on kasu, kuid ikka on väga külm, lõdisen unehõlmas, kell neli ärkan selle peale, et keegi mind näpuga torgib, vene noormees, ta palub minu käest kümmet krooni, et baari ennast soojendada minna, annan kahekümne viiese, sest väiksemat rahatähte ei leia, kell kuus pääsen bussijaama sisse, seal istub ja jälgib mind sama noormees, õnneks ei tule ta Tartu bussile, Tartus käin kodunt läbi, korteris kummitab endiselt, lähen kohe hotelli, kõnnin tänavail, jalad rangis, sest olen need rännakuga hargivahest villi ja haigeks kurnanud, püksid eest lõhki, enne kevadpüha helistan Tallinna, istun pealinna-bussile. Ja lõpetan – mis te arvate kus? Kumus, Seewaldis.

NE KOPIRATI

Onu Endli Grendel

1

Olen vana, see tähendab keskealine, loid, rasvunud ja tuikuva tervisega. Nagu mu onu Endel minu eas, kellel siis veel viisteist aastat elada jäi. Ega ma endalegi rohkemat looda. Füüsika- ja looduseadused, aja ja füsioloogiliste protsesside kulg on üle igast tahtest ja püüdlusest. Rahumeel, kindel jalgealune, eneseusaldus ja veenev vilumus ametitegevustes on tasu, mida ma oma tervise kulutamise ja noorusjõu kuhtumise eest vastu olen saanud. See polegi ehk kõige halvem, veelgi kurvem, kui kaod üldse hüvitisteta oleksid jäänud.

Vaevalt viitsib keegi veel enam minuga tegemist teha. Olen kõike näinud, kõike teinud, elust, unistamisestki väsinud. Kõige rohkem kardan olukordi, kus unistada enam ei saa, aga tegelikult saan, kuid lihtsalt enam ei jõua.

Kõige kallimate jaoks olen liiga vana, mis teha. Mis suuri tegusid minult ikka enam oodata, ei oodatagi.

Luuletajaks olen liiga loiu ja ettevaatliku närviga. Tahan luulet, mis poleks kujundeiks vormitud keel, vaid oleks nagu matemaatika. Täna öösel, enne kui kell pool kaks uni ära läks, nägingi unes oma klassijuhatajat, matemaatikaõpetajat. Ei olnud see range ja vaimukas, veidi imelik mees surres rohkem kui kümme aastat vanem minust praegu. Tahan luulet, millest kunagi ei saaks antiikluulet, nagu pole matemaatikas epohhe.

Võib-olla igatseb mind keegi kuskil praegu. Ta ei igatse mind kui meest ja seemnekandjat, vaid kui inimaruga elusolendit, kes end söömisega ja hingamisega elavana hoiab. On see mulle kergendus või hoopiski pettumus? Teada mu meeleseisundit oleks talle kindlasti pettumus – mina ei oska kedagi püsikaaslaseks igatseda, sest näen temaski kõige kaduvust, tulevast vältimatut valu või pettumust. Püsi pole ju kuskil, kelleski ega milleski.

Päike on kuiv. Päike vaikib ja on kuiv. Päike vaikib ja tuul sikutab käisest. Ära! Kas peaksin minema veekeskusesse mullivanni? Tunnen end anatoomilise näidiskehana, elu veel veidi sees, mis nagu iga mehhanism mehhaanilisi hooldustoiminguid vajab. Kas peaksin ligunema mullivannis? Aga kui ideed, milles ja mille nimel elan, jäävad nagunii kestma minu kehatagi? Kas nendel, kellel justkui oleks vaja mind kui kultuuritegijat, on ikka mind vaja, kui neil ei ole vaja minu keha. On neil vaja, et see keha kultuuri edasi teeks. Või ei ole see hoopiski keha, mis kultuuri teeb, ja keha saatus on üksnes keha enda hooleks? Pikale unele. Kuldne kodukotus. Koplis kase. Lõika pea, võta süda. Igavesti minnu. Üits miis nigu kihutess ratsa.

Onu Endli Grendel – mida ma sellest tean? Tean, et koletis hakkas teda luurama ja seejärel kaisutama tema murdeea algul. Ta oli olnud terve ja lõbus poiss, kes aias ja üleaedsete lastega mängis. Ja õppis viitele ja neljadele. Ema – mamma – viis ta Riiklikku Akadeemilisse Poistekoori. Endel kandis valget särki, lipsu ja musta ülikonda. Ta polnud teab mis lauluandekas, aga näe, kogu vabariigi parimasse poistekoori võeti. Sealt langes ta aga kahe aasta pärast välja. Enam ei tahtnud käia. See oli sooaurudes ligi hiilinud eluka esimene võit. Poiss hakkas õppima kolmedele ja kahtedele, konutas kodus, enne elutervelt prink, vitsutas end mamma toidust paksuks. Keskkoolist langes ta välja. Lõpetanud viimaks õhtukooli, üritas ülikooli minna, kuid põrus sisseastumiseksamil. Põllumajanduskõrgkooli ta pääses, kuid jättis selle kahe kuu pärast pooleli. Oligi tema elusaatus ilmselt pitserdatud. Oo jaa, tal oli veel paremaid aegu: isa litograafiatööd assisteerides ja jätkates, vanemate ja sugulaste pidudel lõbutsedes, kindlasti mõnd raamatut lugedes, ristsõnu lahendades, elektroonilist tehnikat hobina harrastades. Varastes kolmekümnendates oli ta suhteliselt sale ja kompu, kui kogu pere – mamma, papa ja tema – papa autoga ja papa roolis istudes heal elujärjel pealinnasakstena lõunas, Liivimaal sugulasi ja hõimlasi külastades kord ühte, kord teise talusse, maapiirkonda või väikelinna rändas.

Grendel päris täielikult oma saagi Eesti Vabariigi saabudes, kui Nõukogude Liit hävis, Endel oli siis neljakümne kuueks saanud. Ta kaotas töö, ainsa, milleks ta õppinud ja võimeline oli, teda ründasid kümned siseelundite haigused ja vaimuhäired, tema alkoholism süvenes, ta jõi isegi odekolonni, temast sai psühhiaatriaiaigla patsient, omaksed, vähesed, keda tal oli, tundsid häbi, kui ta vahel haruharva külalistele silma jäi, ta pelgas kõiki inimesi peale oma mamma, keda ta kohtles kui hädavajalikku omandit, ta teenis ainult invaliidsustoetust, ta oli ükskõikne või tõre ja kuri minu, oma ainsa õelapse vastu, tema hiiglasliku punnkõhuga, rasvavoltidesse mattuva kaela ja näo ning hallide rasuste juustega kogu oli apaatsuse ja eesmärgitu vegetatsiooni kehastus. Nõnda sai Grendel ta endale – ja ometi mõtlen ma tema surmale viiekümne viie aasta ja üheksa kuu vanuses, viimasele fotole temast surnuna ema ja vanaema pilgu all – ma ise ei käinud tema ärasaatmisel enne ta tuhastamist – tardunud nägu punetav, suul valuline grimass, näo täidlus viimases agoonias veidi kahanenud – kui Beowulfi lahingusurmale võitluses geatide maad laastava lohega, peaaegu nagu kangelase astumisele esiisade väärikatesse ridadesse mäletamise jõe vastaskaldal, õilsasse rahusse rüütatud varjudemaal.

Meenutan dialoogi, mida kolmanda osapoolena kuulsin, mina 15-aastane keskkoolipoiss, külas oma kahe aasta eest lehestunud vanaemal ja tema pojalt, 1987. aasta suvel, heledal ja mahedal, veidi sumedalt pilvetriibuvarjulisel päeval, mis säras sisse nende elutoaknast. Onu ja mina olime kõnelenud oma viimase aja lemmikteemal – universumi päritolu, ajaloo ja olemuse saladustel; ta oli kinkinud mulle mõned vene astronoomide kirjutatud populaarteaduslikud raamatud. Onu Endel ütles mamma kuuldes, et mõne miljardi aasta pärast saabub maakera lõpp: Päike paisub ja haarab Maa oma tulesse embusesse ja põletab selle täiega, kõik põleb tuhaks.

Onu Endel seisis elutoa lävel, mamma katkestas väidet kuuldes tavalise perenaiseliku rahmeldamise, istus ümmarguse, tumedast täispuidust, kõrgete jalgadega kohvilaua kõrvale pehme istmepadjaga toolile, naaldus laua kohale kühmu, asetaski mõlemad küünarnukid laudlinale ja sõrmitseis selle palistust mõtlik-asjalikus rahun. Tema vahel rosintumedaks fookustuvad silmad vilasid veidi, vaatasid osati elutoakna poole, osati iseendasse. „Mis sa räägid!“ hüüatas ta. „Seda ometi ei juhtu?!“

Onu Endel rehmis resoluutselt käega ja kinnitas: „Jaa, jaa, kõik põleb ja kaob ära! Juhtub küll!“

Mamma keskendas pilgu aknast tulvavasse keskpäevavalgusesse, suul hell, virvendav naeratus: „Aga need kasekesed siin on nii armsad!“ – ja osutas käega kahele sõbralikult kahisevale kaseladvale, mis kõrgusid otse nende kolmanda korruse rõdu vastas, lasteaiahoone värava kõrval muldseks tallatud ja nagu ikka metallist pudelikorkidega üle külvatud murul. Pea kakskümmend aastat olid need siin tema silmi rõõmustanud.

Koidiku viravad jalad. See oli minu enda elukoidik: koidiku puhkemine päevaks. Nüüd olen ise nagu onu Endel tookord.

2

Ma olin noorukina süütu üksiklane, kes oma liigset energiat vallandas metsas vallatledes. Mul oli pigem armusuhe kevadise metsaga, lõhnava samblaga ja pohlalehtedega, krõpsuvate oksakestega, mida ma närisin, punguvate lehtedega, mida ma näpsasin, oma koeraga, keda ma lennutasin, jooksutasin ja kallistasin, kõrge kirka taevaga, kui mõne noorukese naisolendiga, kelle hellitlemine oleks saanud viia ainult pettumuse ja valuni, ühe- või kahepoolse ülekohtuni. Aga sellises süütuseski on oma ohud – suunates oma armutungi metsa, looduse poole, seksisin ma surmaga, sügisega, kõdunemisega, nagu külmunud naisekehaga, ja mul oli kaua raske naises ära tunda iseväärtuslikku vaimolendit.

Vutisümfoonია. Rohkem tundeväljendus kui maalikunst. Kägu kukub saatust. Vutt vulistab õnnehetki. Vuti vulin jääb peale. Veider vilespillimees mängib Beethoveni 6. sümfoonია vutipartiid. Järgneme talle, lapsed! Mida tahes kukuks kägu.

Veesulin mu ümber on vutivile. Mu süda on kägu.

Minu südamekäol läheks odraokas kurku, kui ta vutti ei kuuleks.

Herakles tuleb Hesperiidide aeda vutipesast käomuna röövima, või tema asemel Atlas.

Jääkamakad laheveel muutusid valgeteks luigeparvedeks. Kirjandusklubi juhataja oli Davidile öelnud, et see on liiga lihtsakoeline metafoor

Ma lõikasin oma Kagu-Lätist ostetud taskunoaga märtsis Hoosali lähel sureval luigel kaela läbi. Ma olen Septimus. Septimus, kes armastab elu, on kinnistunud elusse, eluneb elurõõmus. Ja kuuleb lähedasi peretuttavaid sammu vääratavat, surmaorgu varisevat.

Mööda Hoosali tänavat, mis möödub vana lossi tagaküljest ja vastasküljel asuvast haigemajast, tuli tumedates riietes püssimees, kes küttis linnas juba mitmeid aastaid vabalt nagu kodutud koerad hulkuvaid rebaseid. Marutõbi oli metsadest välja ravitud, seetõttu sigis neid palju, tükkis asulatesse. Seal tuligi üks punakuub, löntsides iseteadlikus rahu nagu kõige tavalisem ulakas kass. Püssimees tulistas teda. Aga oh õnnetust, just samal ajal kõndis tänava kõnniteeta veerul noor, parimas naiseas kunstiõpetajanna, kes rõõmsalt meeliskles paljutõotava kevade üle, otsis toimeka pilguga kenamaid, kunstipärasemaid vaateid, mõtles eelseisva tunni üle lastekunstikoolis. Ta oli õrn, ja tema siredad liikmed nõtked. Seljas oli tal peenekoeline pluus – seda mahedat õlga tabas vingudes püssikuul, rebides riide, pritsides verd ja ihupudemeid! Õnneks küll ainult riivas. Ta saab terveks. Mida teen mina, Septimus, nähes oma kena õpetajannat kannatavat! Vannun kättemaksu, luban mõttes püssimees Silvio musta rotveileri ribadeks lõigata, pealegi poleks tüüp üldse tohtinud rebastki tulistada. Kui ma tasu teoks teen, tabatakse mind, ma olen nooruke, seni ainsagi süüplekita, mind saadetakse kosuma hullumajja pealinnas. Aga siis on plekk küljes. Välja saanud, pole ma enam endine. Ma hulgun hullus, kuritegudest kihavas Põhja-Eestis, pealinnas ja ümbruskonnas. Jõhkratel üheksakümnendatel jään raudtee ääres metsas kahe kaagi kätte, sadistid, kes mind ainult ei röövi, vaid ka kõndistavad, eemaldades minult nagu kõige ehtsamas halvas Ameerika õudusfilmis mootorsaega parema käelaba. Hea inimene satub kuriteole, kutsub kohe abi, minu elu päästetakse haiglas. Ikka selles suures jõhkras pläristavas pealinnas. Mis kunsti teen mina, kunstiandekas nooruk, kellel direktori sõnul on silma ja kätt, ilma parema käelabata? Aga on neidki, kes maalivad varvaste või huultega. Nii ütlevad mulle mu vastilmunud sõbrannad, minust vanemad, mind hoidvad ja austavad ja meeles pidavad head tädid, mu platoonilised armsamad, mu embamisväärsed heategijad.

Lõikasin oma Kagu-Lätist ostetud taskunoaga märtsis Hoosali lähel jäälahvanduse ääres sureval luigel kaela läbi. Ta oli oimetu, kõhuli varisenud. Tiivad nõrkenud, mustad lestad lapsikult laiali. Valge kael vaevalt tuksatas mu suure käelaba haardes, pöidlanahk ehmus kaelasulgede lühidast valgest karedusest, kui tera sisse surusin. Lõikasin pea poole kaela pealt maha. Kah mul püha Jüri, kuigi luigekujus tõesti on midagi lohelikku. Loobun sinust, loobun elust, läheme kõige ajaliku teed. See ei olnud halastussurm koletisele, ehkki poegi ennatlikult kaitstes ründavad nad sisinaga, nokk torkevalmis, pea vihaselt põtkimas, iluolendite käänev, kenitlev julmusegraatsia. Aga vakataval viivul tundus tõepoolest, nagu tapaksin, libistaksin väitsaga Toonela valda peene kumera lohema. Ma ei tunne eriti sulle, nähes veelinde, ei oska öelda nende nimesid. Aga aprilli lõpus rökkab Hoosali eeslaht kaugelt eemalt sisemaani nagu pöörane lasteaed, püksleb lärmakas kõlavärvide joas.

Mulje nagu kümblysest kärestikus, koosmängus kaljukindlad seadused ja vabalt vahelduv virdamine.

3

Onu Endel, mamma ja mina tulime Tallinna kesklinnast ja kõndisime läbi vana ja laokil aguli. See agul polnud mitte päris Kalamaja, vaid lähedane Pelgulinna ääreala. Me olime üksteise seltskonna üle lõbusad nagu ikka, kuigi me sellest alati aru ei saanud. Onu oli see priske ja justkui magusalt higilõhnaline (ma teadsin, ehkki ei tundnud seda) varakeskealine mehejõmm, nagu ikka: aasta võis jällegi olla 1987, minu keskmised teismeliseaastad. Vanaema käis poes, sellal kui ma tänaval ootasin onu seltsis, kes tegi ajaviiteks suitsu, kuni vanaema tagasi meie juurde tuli, paljutootavalt kopsakas kott käe otsas. Oli õhtu, kevadvidevik lähenes. Sammusime mööda Ristiku tänavat (sedasama teed, kus ühel maiõhtul kuus aastat hiljem kaabakate jõuk mu paljaks röövis ja peaaegu surnuks peksis). Onu suitsetas uut sigaretti. Vastu tulid kaks mahlakapuusalist, pikkade tumedate juustega vene neiut. Nad küsisid onu käest oma suitsule tuld ja ma nägin kohe, et onu meeldib neile! Ma olin uhke ja mul oli onu üle hea meel. Miks ei peaks ta neile meeldima, selline julgustavalt karvane, toekas, parimas eas mehepöeg!

„Vene mõrrad!“ ütles onu Endel energiliselt, joviaalselt ja lobeda rahuga, kui edasi kõndisime, ja mamma mühatas õrnalt etteheitval toonil. Minu mõtted mängisid onu Endli ootamatu ja minu meelest toreda edu otsekui meepurgi ümber, tundus, nagu oleksid need ulakate kommetega vene neiud tema kaudu minulegi tähelepanu pööranud. Minu pilk tabas juba siis topeltvalvsusega sedalaadi brunette näitsikuid.

„Mõrrad! Larats otsib mõrdu! Laratsile meeldivad mõrrad, on ju!“ käratas onu karedalt tõgava häälega mulle kord nendel aegadel koduseinte vahel. Solvusin selle peale kohe, küll mõõdukalt, kuid siiski, taandusin mõtteis kokkunikult sugulase lähedusest. Onu laimas mind, kleepis mulle silte. Minu, teismelise poisi salaunistustes polnud mingit kohta hõlpsalt saadaolevatele naistele. Ma unistasin õrnast, mahedast, vaimupeenest tüdrukust, kes loeb minu meelevõimelusi kaugustegi tagant, kes kuuleb minu sõnatuid igatsusi, kellega jagame teineteise kõige sügavamaidki hingesoppe ja seejärel kirkas sõpruses ja võbelevas harduses ükskord ka ihu. Küllap omistas onu mulle omaenda soove, mis ta oli hapus kalestumuses, nurjunud ootuste järelkogemuses elusalt maha matnud ja millele käega löönud. Mida teadis tema minu hinge vabaõhulavastustest: rannakadastikus neiu ette põlvili langevast noormehest, roosatundelise väreluse saatel heidetud paljuütlevatest salapilkudest värvilõhnalistes ateljeedes? Mida ta tahtis nendest teada? Ei vähematki! Koos olime arutlenud ulmejuttude üle ja lugenud astronoomide teooriaid paralleelsetest universumitest, aga teisest universumist, mida sisaldas ja pakkus minu noor hing, ei tahtnud ta kübetki teada, naeris jämedalt ja parastas selle olemasolugi võimaluse üle! Ja sellest onu Endli ironia avaldumisest peale hakkasin kogema üha, kuidas inimeste, ka lähedaste, pilgud, sõnad ja žestid, minuvälised võõrad jõud, asusid mulle sunniviisil omistama asju, hoiakuid ja ihasid, mida mul minu enda teada ei olnud. „Larats tahab mõrdu!“ Paistis, et nende arvates pean ma just mõrdu tahtma, see oli asjaloo normaalne külg, nagu sündimine ja surm.

4

Juba ligemale kaksteist aastat ei ole ma käinud vannis, kui veekeskuste mullivannid välja arvata. Aga viimased ei asenda kunagi seda, mis oli minu jaoks varem tavaliste kehapiikkusega vannide peamine võlu. Ega võiks vist nendeski nüüd enam endale lubada seda naudingut, vähemalt samal määral, nüüd kui veegi eest tuleb kallist hinda maksta. Selle poolest olid kehvamad, aga odavamad ajad paremad, ausõna. See nauding oli lehada paljalt selili tühjas külmas vannis, pea just parasjagu vastu üht vanniootsa, jalad teist, ja lasta kraanist parajalt kuumal veel nõriseda vannipõhja küllalt tugeva joana, nii et ta enne kadumist põhjas olevasse ümmargusse, väikese lihtsa plastmassrestiga äravooluauku jõuab nõgusa põhja pikuti just kõige sügavamas kohas õhukese vuliseva kihina katta. Ta kõditab sooja paitusega selgroogu, puusi ja rangluid ning sul on joa alla jalgu sirutades turvaline ja uhke tunne. Tühi

vann tundub kõle, seljaalusest soojast kirmest mõjub ümbritsev õhk veelgi külmemana, metalne pesuanum, milles pikutad, on peaaegu nagu sarkofaag, sa värised, peaaegu lõdised, tunned osal ihust trotslikku kananahka. Niimoodi võib lebada kümneid minuteid. Midagi halba ei saa juhtuda. Elemendid hoolivad sinust, muretsevad su pärast, tuhmilt särav elektrivalgus vannitoas on korraga nii armastusväärne, elekter teenib, ümmardab sind, elu on igavene. Sa paned punni äravooluavale ette. Lämmi embus hakkab aeglaselt tugevnema, armastust kinnitatakse järjest veenvamalt. Inimene, kes seda nii üha tunneb ja tunda tahab, jääb võimeliseks ennast õigesti armastama, temast ei kao kunagi soov olla teistele armastusväärne. Ta ei saa tahta iseend alt vedada, sest ta on siin, kuni ta on, sellena, kes on. Mõnikord on ka mõned vannid surnud. Aga seda ei juhtu kunagi nende kõditava aeglusega nõreprotseduuride ajal, kui soojus ja jahedus kahasse keha ja meelt masseerivad. Heasse meelde uhub kraanivesi su naharakud, peenikese tundelise vereringe, närvilõpmed, tuleviku rüsinat eendudes kompavad luud. Kui vesi on juba kurguni, soojuse kallistus juba kaheldamatu ja kõikeandev, hakkab sul pikkamisi lämbe ja hinges on palju auru, läbi kuuma udu näed vaevu kraani, kust hellust ikka pahinal lisaks tuleb. Sa keerad kraani kinni või oledki juba keeranud. Nüüd varsti tõmbad punni eest. Lähed tagasi algse naudingu juurde, võid seda korrata ikka ja jälle. Veelgi parem, kui juba poole peal, veepiiride vaevu reite ja rinna kohal kokku loksudes, tagasi algusse pöördud. Inimesed, kelle pool ma viisteist, viimati kaksteist aastat tagasi niimoodi vannis käisin, on nüüdseks kõik surnud.

5

Raukus oli teinud vana tõlkija Sepa juudi nägu. Ta meenutas väga üht eakat juuti, keda olin Riia sünagoogis korduvalt märganud.

Sepp laitis maha, enamjagu lausa sajatas iiri pärimust, iiri mütolooget kui debiilisevõitu veiderdamist, tsiteerides kellegi artiklit nii-nimetatud „iiri värralikkuse“ teemal.

Rääkis, kuidas olin oma esimese väljavalitud neiu ära ehmatanud, saates talle nilbusi. “Ma mõtlesin, et ma teen nii, nagu Faulkneri novellis “Oli kord kuninganna”, saadan ühele tüdrukule rõvedaid kirju,” jutustasin Sepale. “Selles jutus abiellub säärane tüdruk varsti pärast kümne sellise kirja saamist ühe noore Lõuna aristokraadiga. See hukub omapärasel amokijooksus, mida ajendab tema pöörane uhkus ja hulljulgus, ja naine jääb sündinud pojaga üksi. Naine räägib esimesest nende kirjade hulgast oma uuele sugulasele, Lõuna vanaprouale. Ta lubab kirja põletada, aga hoiab kõik need alles. Ja tema anonüümne “austaja” varastab need kirjad tagasi ja põgeneb rahaga pangast, kus ta oli töötanud. Naine teab, et teda kompromiteerivad kirjad on kusagil alles. Aastaid hiljem kohtab ta Föderaalset Juurdlusbüroo agent, noort juudi meest, kes uurib ammuse pangaröövi juhtumit. Varga jälgi ajades on ta need kümme kirja enda kätte saanud. Agent peab kirjad üle andma kõrgematele instantsidele. Ta on ainuke võõras, kes neid rõvedaid kirju on lugenud. Et häbistavad kirjad kätte saada ja hävitada, läheb naine, aristokraatlikusse perekonda abiellunu, mehega dekadentlikku suurlinna Memphisesse ja magab seal temaga. Nii saab ta kirjad kätte ja põletab need. See Faulkneri novell ei sea üht juutide esindajat just kõige paremasse valgusse.”

“Nii et te mõtlesite korrata selle novelli süžeed, selle meesrollid järjekorras läbi mängida. Vaadate, millisesse saatus teid viimaks otsustavalt paigutab. Kirjutasite ühele tüdrukule nilbeid kirju. Püüdsite käituda ka uhkelt ja hulljulgelt ja siis selle tüdrukuga abielluda. Mis muidugi ei õnnestunud. Ja siis tuli mängu juut.”

“Jah, siis tuli mängu juut. Ma püüdsin muutuda juudiks. Ma püüdsin järgida üht stereotüüpset juudi rolli, mida Faulkner oli oma teoses esitanud.”

Rääkis, et juutluse faktor – selline naisi kompromiteeriva materjali abil magatava juudijänki kuju – oli võtnud mu oma võimuse alla, ja ma ei saanudki sellest enam lahti. Tutvudes juudi kultuuriga, tõdesin, kui kaugel selline juudi tüüp on keskmiselt tõepärasest, kuid selles meestegelaste kolmainuses – anonüümne rõvetsija, mõtlematu aristokraatlik

sangar ja juurdlusbüroo agent – oli juudil oma koht, ja selle juurde ma jäin. Ja siis kohtasin juuditari, Hannat.

Sepp vangutas pead. Mõtlesin, et mu lugu ilmselt ei meeldi vanale tõlkijale, ja ilmselt ei meeldi talle ka see “Gawaini” tõlge, mis ma tutvumiseks olin näha toonud, ei meeldi juba seepärast, et lugu oma aukoodeksi ja keldiliku fantastikaga jääb kaugeks sellisest muinaspõhja meelelaadist, millega Sepp tegeleb.

Kujutleme neiut, kellel on armeenia päritolule vastavalt range, kotkalik nägu. Näos on mägede uhket üksiolekut ja mingit äärmuslike abinõude janu. Neiut, kes tegeleb esperanto keelega ja kellel on mitu esperantokeelset kirjasõpra. Selline neiu võinuks olla minu mõrsja. Mul ei olnud sellist mõrsjat. Minu elu möödus kokkupuudetes naistega, kes olid usuhardad ja naistega, kes olid kaugel mingist usust ja veendumusest, kes kummardasid uskmatute jumalat, Kapitali ja selle äraspidist prohvetit, Karl Marxi. Rabide järeltulijat, kes kirglikult soovis mitte olla juut, olla mitte-juut.

Juudi pärimuses on juudi rahva sümboliks kuu. Kuud (suure algustähega) olin alati armastanud. Armastus oli pärilik, tärnanud juba mu vanaemal, kes koolipäevil kirjutas vabateemalise kirjandi “Minu sõber Kuu”. Nii vähe ja juhtumisi, kord öösel kollaselt hõõguva ketta või saablina, kord päevases sinihallis taevas leiduva kalbe laiguna, nagu olin näinud elus Kuud, oli mul ka kokkupuuteid juudi rahva esindajatega. Muidugi kohtasin neid sünagoogis. Kuid siin polnud nende juudiks olemine õieti tähtis, sest oma tooralugemises kummardasid nad kõigi inimeste Jumalat, siin liitis neid usk, mis võinuks hõlmata ka paljusid mitte-juute, kellele juudist apostel Pauluse järgi samuti on antud juutide põhimised seadused. Siin ei liitnud neid rass, aspekt, mis liitjana on usuväline, juudiusule võõras. Aga nende uskmatute või usus leigete või teesklejate hulgas, keda ma väljaspool sünagoogi kohtasin, leidsin mitmeid ligikaudu samast rassist inimesi, kelleni ei laienenud pärimus juudiks olekust. Nagu too armeenlanna. Tema tüüpi ma tundsin. Isikuna ei tundnud ma hästi ühtki sellist naist. Kuid aastatega oli mul tekkinud igatsus armeenia naise järele, kelle loomus on sädelev-sügav, nagu ta silmad, nagu ta juuste värv.

Ma nägin Sepa pool ühtejärke mitut und. Kiiver, mis mu ees põrandal lebas, ei olnud päris kiiver. See oli tehtud üksteise peale laotatud kipsisidemetest, mis olid kantud otse tulevase kiivri kandja pealaele, lastud kivistuda ja kaetud siis hõbepaberiga, millele oli raua matkimiseks tõmmatud õhukese kihina musta värvi. Ette, silmakaitsete kohale olid kleebitud plekinaastud, millesse oli pressitud põimornament, mõõku ja kirveid hoidvad käed, svastikateks põimuvad jalad. Ma olin kusagil punakate mägede vahel Armeenias, ja olin kõssitõmbununa, pakkuaetuna koridori moodi kitsas keldris, nii kaugel taga, kui inimesi pungil keldrisopp võimaldas, ja väljas tunglesid hobused, nende kabjad peksid koridorikäiku mööda sisse, kabjaplagin tungis kombatavalt viimasesse keldrisoppi. Tähtis oli just see, et väljas olid hobused, et nad olid justkui isegi kabuhirmus, metsikushoos, miks nad seal kappasid, polnud nii tähtis, võib-olla oli maa värisenud, võib-olla ründas riiki võõras valitseja või tundmatu hord (tegu võis olla mis ajastuga tahes), ja tähtis oli see, et ma polnud väljas, hobuse seljas või nende hulgas, vaid nende eest pelus. Hobused oli võimul, kuid minul polnud osadust nende hobustega. See unenägu jäi korduma, vallutas mu mälu, teadvuse lina ka mõnikord ärkvel olles. Teises unenäos kandsin uhket viikingipärast butafooriat ja istusin seda kandes Sepa talu ligidal välul hobuse seljas. Istusin ja ootasin kedagi. Siis hakkas hobune perutama ja unenägu katkes just hetkel, kui ma sadulast kukkusin. See kukkumine ja unenäo hajumine võttis aega. Ärkasin ja kuulsin, kuidas Sepp teeb “Pröö-pröö” ja kõnnib oma köögis edasi-tagasi, elutoa juurest väliskuse juurde ja tagasi, nii mitmeid kordi. Mulle meenus jaaniöö tema juures poolteist aastat varem. Olin kohal juba jaanilaupäeva hommikul, seetõttu sain vana kirjamehega veidi tõsist juttu puhuda, enne kui ta joomatuurid üles võttis. Tollal sinatas ta mind. Hakkas saabuma teisi külalisi, autodega, aga enamjagu neid, kes viisteist kilomeetrit Mõisaküla bussipeatusest jala kohale vantsisid. Põhiliselt vana peremehe

korporatsioonikaaslased. Üks noor meedikust riigiametnik arutas Sepaga tema tervise üle ja kuulas kaebusi. Mina hakkasin peremehe juhatusel suppi tegema: keetsin mitmest purgitäiest hiigellaari hernesuppi ja lõin ligi viisteist muna sinna sisse ribadena podisema. Sepal oli külas üks Ipiku küla läti vanamees, endine militsionäär, nagu võõrustaja selgitas. Nad tõstsid pitsi ja jorutasid omavahel läti keeles vestelda. Mulle tundus nende ürgse kõlaga jorin kole naljakas, itsitasin ja kõkutasin selle peale. Läti vanamees vihastas, käratas vene keeli, et pidagu ma suumulk kinni, minusuguste vanemadki olid veel tattninad, kui nemad siin juba täismeheelu elasid. Üks noor korporant, kel pea õllest juba veidi auru all, tegi väiksemas seltskonnas ettepaneku minna Ipiku peale kaklema lätlastega, eestlaste põliste vaenlastega juba muinasajast, anda neile korralikult kolki. Vaatasin seepeale hajameelse hõllandusega üle põldude küla poole: väljadel hõljus varasuvine mahe päikeseloor, kauge lahingutanner paistis ebatõenäoline, eeposte udus. Ettepanek tundus mulle oma lapsikus rumaluses kuidagi armsalt põnev. Mulle näis alati, et säärased jaburad naakmannid elavad minust tõelisemat elu. Õhtu poole saabus uusi poisteseltskondi, enamik tudengid, paar neiut noorukite hulgas. Üks hiline saabuja, liigestest ämbliku moodi kõlkuvate jalgadega pikk noormees praalis, et oli riigipiiri metsas ületanud, hüpates okastraadist lihtsalt üle – ja ta märkis ära oma isikliku rekordi kõrgushüppes –, Läti piirivalvepunktist poleks ta läbi saanud, sest pass ununes koju. Vana tõlkija jõi õhtu läbi puhast piiritust, pidas peas sarvilist viikingikiivrit ja kelkis lõkke juures, kuidas ta ühel 1943. aasta õhtul (viiskümmend aastat tagasi) Hitlerile telefonikõne tegi, ning hilisöö hõlma all jäid majaperemees ja külla tulnud noormeeste seltskond magama, kes ühte, kes teise tuppä, kes lakka, kes lõkke äärde või põõsa alla, ja nad suikusid viinauimast und nagu äkitselt halvavasse tukastusse jäänud meeskond hõljuval laeval keset tüünet merd.

Olin hommikul ärkvel ühena esimestest. Enamik külalisi lebas endiselt kuskil puudepõõsaste all või saunas. Jõime Sepaga kohvi, lahustuvat nagu ikka, üsna ohtra suhkruga. Vana tõlkija jutt tundus klaar ja ta ei paistnud äsjast prassimist kuigivõrd põdevat. Viibisime eeskojas, kui redelist ronisid alla kaks lakas maganud noort, mõlemad vastselt unerammestusest pääsenud, kuidagi raugelt õhevil.

„Sina, poiss, olid täna öösel naisega,“ ütles Sepp suust viinaaure välja hingates oma korporatsioonikaaslasest noormehele.

„Kas see on patt?“ küsis blond neiut noormehe kõrval tuimalt, immuunselt, veidi uniselt ja justkui ükskõikselt, pead liigutamata.

„Minu jaoks on see patt,“ lajatas Sepp. Kogu stseeni vältel adusin oma kehas ebameeldivat, rahutut värelust: kadedust ja põlgust korraga kõigi kolme osapoole vastu.

6

Ostsin helikassetid õppetükkidega gaeli, kõmri, katalaani keeles. Tahtsin kuulata vana Euroopat. Kuulsin Ameerikat mürisemas üle Vana Maaailma läänepoolse ripatsi, Ameerikat tänapühakalkunite, merivähiärde, kiirsöögikohtade, india restoranide ja moekate ladusate bensinijaamadega. Euroopa keeled olid iseäratsejate argoo, mõnus harrastus nagu kõik vanamoeliste pentsikused. Lõuna-Aasia nagu turd metsalangetaja vähemalt suutis midagi Ameerikale vastu kosta. Euroopa keeled olid nagu hälin, milles polnud isegi raevu.

Unenäoline, läbi jumeka meenusloori unenägudes korduv, muinasjuturoheline, vihmane soe kõrvaltänav, mida pidi väntan jalgrattaga, et oodata järve moodi meresopi idakaldal punase meremärgi all, tipus latern, nagu kolme meetri kõrgune tuletorn, kohtumist oma emme ja tema sõbrannaga, kes jalutavad siia, kui nad üldse tulevad, päikesesagarakollasest sügisõhtust varemini aastal 1975 või '76.

Ja siis rivistuvad jahedad aastad varjukalt kaleasjalikeks algkoolikatsumusteks, sõbrad, kes mind narrivad, kiusavad ja hoiavad, põhikool ja ärakukkumine kvartali kambavennaskonnast, paadisadam, kust algavad paljud isa ja ema, minu ning kõik Tallinna

vanaisa ja vanaema ja onu teekonnad Hoosalist suvemajasse Aibolandi Airootsi, meritsi kumisevas pahinas ja kadakamaitsi.

Kuskil seal kõrgub nagu marraskuu ulguveel konutav udulaam aastate müür. Uned toovad öiti kord üht, kord teist koju tuppa, ununud kõnerajad päevade vahel. Kormoranid lähemadala kividel ootel, ma ei teadnud, kui lähedal sirgumis-, võrsumis-, kodunt kaugemale viivad aastad olin oma pispõlvele, sügisehale meetripikkuse poisu silmades.

7

Kaugetel Uue Maaailma lõunamandri randadel pahisevad ultramariinsinised lained liivadele, mille kohal koolduvad ja kõlguvad sinakasrohelisi varje heitvad jahedad, tihked ja lopsakad palmilehed mahedas soojas tuules, see näib puhuvat Atlandilt Andideni, ja lõhnakalt kollerdav valgus ei ole siin kuiv, ei laasta ega kisu asjade tuumi nagu koltuvaid luid halastamatu täpsusega päevavalgele nagu kuskil kõrbe-Aafrikas, vaid üksnes osaleb koidikust ööhakuni joodavalt voolsa joana päevas libisevate siluettide asjalikus varjuteatris, mida jälgides meelte kirkamad pooled heledate kiirtega meelsasti kaasa lendlevad, ja valguse hääbudes lühikesse hämarikku on öhtuliste tasuks viimaste kiirte leebe hõbevihm.

Kuskil puudega kaetud mäeküljel virdab rohupervedega jõgi, paarkümmend sammu lai, kui keegi püüaks tast läbi minna. Jõnksulisel langusel, ühes tasasemas kohas lõmitab jõeservas rinnakõrgune graniitkivimürakas. Vesi, mis alles paar sammu kõrgemal pahisedes tantsiskleb, mäsleb ja pritsib, kohtab siin ürgoliija tasakaalustavat mõjuvõimu, kes, lausikul pinnasel targu koha leidnud, paneks justkui peatava käe voogude hoole ja möllule vastu. Vesi keerleb, põikleb kerglases segaduses, vahutab ja ajab mulle, soovimata loovutada innukust, millega ta veidi ülalpool põhjakividelt klaari ja ägeda nooruslikkusega alla sööstab. Kallastel pole puid nii palju ega nende võrad nii tihedad, et selgetel südakevade ja varasuve keskhomekutel päike ojavira soojendamata ei paistaks. Sellisel ajal, otse graniidimüraka ees jõeorvas käib mahedalt vemmeldavat ja kosutavalt karget kumblust võtmas üksik meesinimene, ühest haljendavast päevast teise.

Ja siis tuleb suvi, see küpse aeg. Sa oled reisil. Kaugel maal, peaaegu tahaksid siia elama jääda. Aga iga riik tahab esmalt koosneda oma põliselanikest. Tsikaadid saevad. Saevad hämarust. Lõunamaa kihud kehutavad sadu miljoneid, matavad hinge. Mandrid on tohutud, inimesi ei jõua lugeda, kõik püüdlevad edasi, viimse hingetõmbeni, aga sina pead midagi korda saatma. Saada midagi korda, saevad tsikaadid. Tee midagi teoks – nagu möire, mida võiks kombata, lõunamaa tihkesse sügavasse õhe. Süüsügavasse okste, pimedate hargnemiste ja varjupahkade rägastikku.

Enlandi õhtud 1983 – 1990

Isa ja mina põlvitasime põrandal, pekstes klopitsaga kaalikavarsi, kõtradest seemneid välja, raadiost voogamas Bachi fuugad, meie aastal 1882 ehitatud talumaja ainsas päratas toas, mida valgustasid paar elektripirni. Kogu toapõrandat katval rohelisel presentriidel lebavad kaalikavarred lõhnasid. Kui mõne pisikese musta seemne kogemata puruks löime, levis kirbet taimeõlihõngu. Oli pimedas sügisöö algus, õues metsaüksildus, külmad tähed, härmatis ning jahimeeste püsside kargatused. Aasta oli 1987 ja minu viieaastane onupoeg mõned päevad meie pool olnud. Isa ostis talukoha aastal 1983. Mul oli ümbruskonnas lemmikkoht, metsistunud puiestee pikkade kadakarivide vahel, rohtunud rada, mis ligi kilomeetri jagu ulatus meie aiast mere äärde. Sellel teel võis kohata rästikuid, sattuda lambakorjusele või jääda vastasseisu hulkuva punase lehma või pulliga. Kadakate varjus ääristasid teed suured maakivid, mis saja aasta eest olid põldudelt kogutud ja lihtsaks müüriks seatud. Kui olin linnast üle lahe liinipaadiga maale tulnud, kõndisin kodutallu seda rada mööda. Ükskord viisin väikese onupoja Allani sinna jalutama. Ma olin viieteistkümnepäevane. Valisin välja väheldase kadakapõõsa, raiusin kirvega maha, lõin küljest oksad ja tõmbasin noaga koore tüvelt, tegin sellest ränduri matkakepi. Kepp oli sirge, mõnede laiemate pahkade ja oksatüügastega ning ülemisest otsast käepäraselt kaardus. Sel ajal, kui ma kihunnikute vahel sobivat põõsast otsisin, oli Allan kartnud, et astun rästiku peale. Talle meeldis mu matkakepp. Ma näitasin talle kohti, kus kasvasid pääsusilmad ja konnaosjad. Näitasin meie allikat, millest väike veenire oja poole vulises. Aga ma ütlesin, et allikast tuleb eemale hoida. See oli suur ja sügav veeauk kõrgete mätastega rohumaas sees, ei mingit hoiatusmärki ega tõket ümber. Kui tagasi aeda ja vana maja kööki jõudsime, kiitis vanaema meie kadakapuust matkakeppi, tal oli säärase asjade hindamiseks silma. Ma nimetasin kadakapuiesteed „Enlandiks“, sest „en“ on rootsi keeles „kadakas“. Arvata võib, et selle tee rajajad ning esmakasutajad olid rootslased. Nad sõitsid sealtkaudu oma hobuvankritega otsemat teed pidi sadamasse. Minu jaoks jätkus Enlandi seitsmeks aastaks. 1990. aasta sügisel juuriti kõik kadakad üles, maa pöörati pahupidi ja künti mitu korda läbi, sellesse kaevati kraavide võrk, ei jäänud puid ega põõsaid, teeradu ega kivimüüre, nende asemel laius uus põld. Ei konnaosje ega pääsusilmi. Hävitustööst sain ma teada kirju lugedes, mida vanemad mulle Ameerikasse saatsid. Augustis, enne ärasõitu Ameerikasse, jalutasin veel Enlandis, ja kui järgmise aasta juulis tagasi tulin, polnud sellest jälgegi. Siis sai meie kodumaa poliitiliselt iseseisvaks. Põllumajandus polnud enam tulutoov. Paarkümmend aastat on põld Enlandi kohal vaevalt mingit saaki andnud. Sageli on põllumees saagi koristamata jätnud, tagasi mulda kündnud. Põhiliselt kasvab seal umbrohi. Aga ühe kraavi kaldaservale on tekkinud uus allikas. Mõned külainimesed käivad sealt ämbritega erakordselt puhast vett toomas.

Hoitbi nõmmeteed

1

Kunagi rändas neis külates Paul Ariste, kogudes rahvasuust kohalikke põhjagermaani keelekujusid. Mingit indogermaani hõimupuhtust oluks siit rumal otsida, vahel just parimate muistenditundjate talus valitses eesti keel või oli pere hoopis venelastega läbi põimunud. Aibumaa oli võluv, sest ääremaade ääremaa oli ta alati olnud, iga ilmakaare poolt vaadates. Surnuaed kasvas, nagu surnuaiad ikka kasvavad: keha lagunemise traagika oli kõrvaline, kuulus ainete ja asjade hääbumise ja mööduvuse olemusse, aga iga kääpa all leidis siin nõrkenud ja suikunud teadvus, kelle tukastusele vidistasid kevadlinnud märkamatu saadet. Aibumaad polnud õieti olemas nagu neid vaibunud teadvuseidki. Ta polnud kindlalt piiritletav paik. Rootsi keele kõnelejad olid talle nime ja ähmase omanäolisuse andnud, kuid tema nime ja asustuse omaduseks oli kokkusulamine sellega, mille seest teda piiritleda püüti. Võib-olla Risti kihelkonna nõmmel, Marimetsa rabas, kus 1980ndatel filmiti Vene filmi „Sherlock Holmes“ üht osa, kus tsivilisatsiooni märgina ristusid Tallinnasse ja Virtsu suunduvad kiirmaanteed, asus Aibumaa kõige selgemini vaadeldav paik. See aga polnudki päris Aibumaa, tuhmjalt sulanduv ja sulandav, paljude nõdralt ja hellalt tasaste keelte, lepestike ja kadastike, kaasikute ja männikute hõlmasoppidesse pugunud räimepüüdjust saareelanike piirimaa. Sellel Risti nõmmel polnud eristust rannarootsluse ja kunagise Suur-Rootsi vahel, siin tühistasid Peeter Esimese tatari väed võidu Euroopa hiidpoolsaare barokse põhjaserva kohaliku suurvõimu soldatite ja võimukandjatega. Marimetsa rabas varjas end Siberivangistuse eest germanist Rein Sepp. Aibumaa, nagu juba öeldud, ei ole nii uhke, et nimetada end puhtalt germaani hõimualaks.

Ta ei ole ka kompaktne nagu Hiiumaa. Hiiumaa on lihtsalt liiga suur – tahe ristikujuline maatükk õdangumeres. Aibumaa on pigem sündinud Hiiurootsi saarest ehk Vormsimaast. Vormsimaast on tema emamaa, Aibumaa tervikuna on justkui Vormsimaast asumaa muudel pilla-palla merre puistatud saarekestel ning neemede ja abajate sitsimustriga palistatud mandriveertel. Aibumaa keskuseks on Eimbe mets. Siin mäletavad veel mustika-, paluka- ja joovikapõõsad, kuidas Norra mägedest tulnud jootun Thjassi nende marju aplalt kugistamas käis. See oli siis, kui Thjassi oma tütre Skadi Njördrile naiseks lubama pidi. Keset Eimbe metsa on raiesmik. See on jäänuk sellest palangust, mille lõomas kotkaks muundunud Thjassi tuhaks põles, kui ta noort Idunnit aasijumalate käest tagasi saada püüdis. Thjassi jäi sellega oma viimasestki jootuniväest ilma, Loki, keda ta jälitas, võitis aga ajutiselt aasijumalate andestava poolehoidu. Njördr sai Skadi endale, selle varjukate lumede jumalanna, ja seitsaadik armastavadki kalurirahva tütreid vibu lasta, lumes mängida ja suusatada. Kui Loki aga lõpuks aheldati, sidus Skadi tema näo kohale rippu ühe Eimbe metsa seitsmesajast rästikust, kelle hammastest siis mürki pahareti silmadele tilkus. Heide naabripoiss Maaroo elas suviti Eimbe metsa veeres ja oma Aibumaa-elu jooksul, mis algas 1975. aastal, oli ta kolm-neli rästikut labidaga või muruniiduki lõiketeraga tapnud. Esimese 12-aastasena. Tõllal lokkasid talukoha ümber ühismajandi rukki-, nisu-, kaera- ja odrapõllud. Nende lainetavast romantikast lummatuna rajas ta kevadel kodumaja ligidale niiduserva omaenda pisipõllud, mõõdult igauks kolm korda neli meetrit, et neile vanal viisil peoga puistates igat liiki teravilja külvata, mille saaki ta kodulinnast Hoosalist, vanamoelisest, õlilõhnalisest tööriistakauplusest ostetud sirbiga hilissuvel põimata kavatses. Aga esimest põllulappi rajama asudes pidi ta labidaga mätasmaad üles kaevama ja õnn, et ta lahti raiutud mättaid paljakäsi kõrvale ei pildunud, sest ühe sellise alt mürgimadu välja siugleski. Enne kui ta kohkumusest millelegi mõelda jõudis, äsas ta roomaja labidaga pooleks.

Teine kord, siis oli ta juba tubli 35-aastane, pügas ta niidukiga muru ja ajas üle eesõue reipalt matkavale rästikule suriseva niiduki lihtsalt peale, alles jäi neli-viis verist maotükki, mille ta labidale kongitses ja Eimbe-Eistorbi kruusatee äärse kraavi põhja mattis. Ühel korral,

kui Maaro eemal viibis, oli sauna otsaterrassi juures Maaro isaga jutlev sulane Julius, sandaalid jalas, selg ees, peaaegu rästikule otsa taganenud, kuulis aga viimisel hetkel salvamiseks tõstetud peaga eluka sisinat. Kord istus Maaro ema tuhvleid jalas kandes kuurihoone seina vastas pingil ja siug laugles nähtavale tema jalalabade vahelt. Niisiis oli Aibumaa küll vähemasti rästikute rohkuse poolest väärt olema Ussisaare ehk Vormsimaas asumaa või *commonwealthi* sarnane maiskond. Jöötuni suu ümber oli pärast marjade ablamist marjamahlast tumesinine võru. Temagi sai rästikult mitu korda kanda hammustada, aga talle ei lugenud see kuigivõrd. Räägitakse, et ärapõlenud jöötuni väest saigi alguse Vormsimaal elav maakäabuste ehk *landsgubbede* sugu, kelle koopad asusid Hoitbergi rünka all. Selle põlengusse sööstva kotka järelviirastusena nähti Aibumaa mandriosalgi Tulihända üle taeva veiklevat. Kui Maaro pere ja teispool põldu Heide kodumajas pimedal õhtutunnil pilgu aknasse heitsid, kihutas see lõõmava jutiga pilvede vahel sädemetolmu pritsides ja läbistas maapinna kõige vaiksemal hetkel kuskil metsarüpes vihina ning kärgatusega, tungides tumedasse maa-alusesse leکیدemerre, millest kuumutatud koopasoppides käabused sepatööd tagusid.

Eimbe metsa all varjus oli Hoitbi nõmm, mets oli selle lihtsalt katnud. Metsatihnikutes ja vooredel kulgesid kunagise nõmme rajad. Võimalik, et Hoitbi nõmm sai nime esmaasukatelt, skandinaavlastest meresõitjatelt, ja selles nimes kestis edasi Haithabu, viikingiaja eelsete Põhjamaade suurim asula, tõlkes Nõmmeküla. Aga võimalik ka, et Hoitbi tähendas kohalikus keeles Valgeküla, nagu ta külmal aasta-ajal tõepoolest oli. Selle nime võis tuua Vormsimaalt toosama Hoitbergi ehk Valgemäe rünka all elav käabuste hõim, keda väikeste hallide vanameeste kujul nähti veel Russwurmi ajal, 1848. aastal ligidal Eistorbis kummitavat.

Hoitbi nõmmeservas oli majake. Seal kummitusi ei nähtud. Põhilise osa majast hõlmas liivapõrandaga tööriistakuur. Kuuri kaks suurt akent avanesid põhja poole ja nendest paistis oranž, tellisepurust kattega tenniseväljak keset rohelist murumaad. Peale tööriistakuuri oli majas üks elukõlbulik tuba kaminahjuga. Elukõlbulik küll ainult suviti, sest maja seina- ja põrandapalke oli söönud vamm ja algne vooderdis, mis külmal ajal sooja hoidis, oli tulnud eemaldada. Kaminahju laduja oli olnud kogunud ja hoolas pottsepp ja kolle tõmbas hästi. Meister oli seda ladunud kaks nädalat. Tulemus nägi kena välja, sest nurgad olid ümaratest tellistest ja ahjusuu ees seisid uhked, vanapäraselt väärrikad, kaarjate klaasakendega luugid. Siibreid oli kaks, alumist siibrit kinni lükates hakkas soojus lõõridesse kogunema. Langev vihm trummeldas valjusti maja plekk-katusel. Tenniseväljak kippus servadest umbrohtu täis kasvama ja igal suvel kitkuti seda puhtaks. Pere noorem meesliige oli kunagi väljakul tennises kätt proovinud ja mänginud algajalikkude tennist ühe neiuga Tartu sise- ja välisväljakutel. Selsamal suvel, kui maja vammist söödud talasid välja vahetati, oli tuppa toodud voodisse põdema tema surev vanaema, kelle eest tütar ja tütrepoeg hoolitsesid. Kümme päeva, mis tütrepoeg Maaro sureva vanaemaga ühes toas elas, käis ta päeval ja ööl maja taga murumaal palvetamas ja luges taevasina poole „Ave Mariat“. Vanaema oli teda väikese poisina väga hoidnud ja käinud ühel kenal suvepäeval temaga Aegnal. Surnud oli ka kaminahju ladunud pottsepp ja surnud oli sulane Julius, kes tööriistakuuris isa sageli aidanud oli. Elus olid mehed, kes maja sõrestiku kunagi isa tellimisel ehtasid, korstna ladusid ja sarikad püsti seadsid: mesiniku poeg ja külavanema abikaasa Hendrik ja Heide napsilembene sulane ja abimees Maanus. Korstna ladumise aegu oli isa Maanuse tööposti asemel kord talu juurest kraavist magamas leidnud. Maanusega koos käis Heide Hoitbi nõmme teid pidi maasikal, mustikal, pohlal ja jõhvikal ning seeni korjamas. Maanus raius Heidele küttepuid ja aitas maaharimisel. Maanusel ei olnud oma kodu. Ta oli Aibumaale sattunud kunagi ühismajandi ajal ehitusbrigaadi koosseisus ja elanud seitsaadik ühe või teise külainimese sulasena, saades nendelt ka ulualust. Palgaraha jõi ta enamjaolt maha. Heide kartulid kasvasid küla ainsa suurtaluniku maal. Oma maal kasvatas Heide igal suvel hulganisti porgandeid, peete ja

kaalikaid. Neid saatis või viis ta külakostiks oma tuttavatele lähedal Hoosali linnas – või Haasolis, nagu rannarootslased linna olid nimetanud.

2

Heide elas sadamasse viiva lookleva tee ääres, kõrgete kuuskede heki taga. Ta oli üks vähestest külla alles jäänud põliselanikest. Truud asukad olid vanaks jäänud ja surnud või linna kolinud või vanadekodusse viidud. Heide vend oli temast kümme aastat noorem. Neil olid erinevad emad. Vennale oli paarikümne aasta eest kuulunud külas hobusetall viieteistkümne hobusega. Talvel maksti talle saanisõitude eest. Kui ta hobused ära müüs ja minema kolis, hakkas ta kaugsõiduautojuhiks, vedas furgooniga kaupa Euroopa maade vahel.

Suve lähenedes tulid Hoosalist ja pealinnast suvitajad, kütsid rõskust välja talv läbi tühjalt seisnud majadest, riputasid päikese kätte patju ja tekke, tegid tuld saunaahjudesse, grillisid liha ja vorste, lõikusid linnast kaasa ostetud kurke ja tomateid. Nädalavahetustel liitus suvitajatega parv suvitajate sõpru ja tuttavaid. Külavaheteedel liikus autosid, jalgrattaid.

Kui suvitajate peamine töö oli muruniitmine, siis Heidel algas tegutsemine aias varem, muru oli hallast valge, kui tema juba hommikujaheduses kuuri alla tööriistu võtma läks.

Heide tegi peenraid. Ta oli üle seitsmekümne ja tal oli pidevalt külm. Peas kandis ta ka soojade ilmadega villast lapi mütsi, mis kattis ta põski ja hoidis kõrva soojas. Jalas kandis ta villaseid sokke ja musti kummikalosse. Ta kaevas labidaga maad, kiskus raudrehaga mulla seest umbrohumätaid ja juuri, tõmbas ja tõukas mulda edasi-tagasi, lõpuks oli lausa kápuli maas ja silus pinda ühtlaseks.

Lõpuks said valmis kuus pikka peenart. Ühele külvas Heide peediseemet, teisele kaalikat, ülejäänud jäid porganditele.

Kui nüüd päevad soojenesid ja taimed tõukasid, kitskus ta palja käega umbrohtu, harvendas taimi ja tagus kõplaga peenarde vahele kasvavaid ohakaid ja maltsu kõvaks tõmbunud maapinnast välja ja viis need kuuri taha kompostihunnikusse.

Hommikuti keetis ta endale kaerahelbeputru, lõunaks praadis kartuleid ja lõikus rohelist talisibulapealseid, õhtul sõi munavõileiba ja jõi vaarikavartest tehtud teed. Iga päev tegi Heide tule pliidi alla, selle soemuür soojendas köögitagust väikest tuba, kus ta magas.

Paar korda nädalas käis Heide kolme kilomeetri kaugusel poes, ostis sealt leiba ja saia, vahel ka suhkrut ja küpsiseid. Üle kõige armastas Heide banaane, aga neid polnud külapoes tihti, ja kui oligi, olid banaanid rohelised, pealt märjad. Oli ka kordi, kus banaanid olid üle küpsenud. Lausa pehmed ja pruunid ja mädanema minemas. Banaaniisu oli see, miks Heide kord kuus linna sõitma pidi. Iga kuu alguses, siis, kui tema pangaarvele laekus pensioniraha, sõitis Heide tunnise sõidu kaugusel asuvasse Hoosalisse.

Ta käis uutes suurtes supermarketites, tundis end kohmetuna lahmakat ostukäru lükates, valis kaua kõige ilusamat banaanikobarat, ostis endale paari aluspesu ja õhemaid suvesokke.

Ta uuris põhjalikult pikki juustulette ja ostis karbi sulatatud juustu.

Kaubamajast välja saanud, ohkas ta kergendusest. Nüüd ootas Heidet ees külaskäik ammuse tuttava, kunagise töökaaslase tütre juurde, kes elas pärast ema surma üksinda, jalutas oma koerakesega iga päev kuus tundi ja oli siiralt õnnelik Heide külaskäikude üle.

Heidel oli Valja jaoks alati mingi kingitus, kas purk mett või moosi, seekord oli kingitus eriline. See oli prantsuskeelsete kirjadega karbike, sees pudel jalgade määrimise vedelikuga. Heide oli leidnud oma postkastist mingi prantsuse kosmeetikafirma reklaamkataloogi ja sealt tellinud mõned taskukohasemad tooted.

Valja elas suures kortermajas, tema korter oli alati segamini, sest ta oli poolpime, elas juba noorpõlvest alates invaliidsuspensionist ja pidas koera. Heide ette teatatud külaskäik sundis teda veidikegi korda looma. Et Heide mõne põrandal vedeleva kondi otsa ei komistaks,

pühkis ta harjaga, soputas diivanikatet, korjas laualt kokku arved, tabletid, küpsisepuru, tühjad kohvikruusid.

Kui Heide maja välisukse juurest uksekella andis, sulges Valja haukuva ja rabeleva koera teise tuppa ja laskis Heide sisse.

Heide sai kuulda tänusõnu küllatuleku ja kingituse eest.

„See on väsinud jalgade jaoks,“ selgitas Heide. „Kui sa õhtul Jolanthaga tuppa tuled, pese jalad esmalt ära ja siis määri sellega.“

Heide sai külas olla paar tundi, siis pidi ta kõmpima bussijaama, et jõuda kella kolme ajal väljuva bussi peale. Rohkem busse tema kolkakülla ei sõitnud. Banaanid kotis, istus ta päevinäinud, väsinud bussi aknaalusel istmel ja vaatas aknast välja. Linnast väljasõidul nägi ta mööda libisevaid uusi kastikujulisi kaubamaju, hulganisti lipuvardaid pikkade ja peenikeste värviliste vimplitega, järgnes mõlemal pool teed võsa, üksikuid maju, jälle võsa. Buss peatus üksnes peatustes, kus oli ootajaid, logistas mööda peatuseputkadest, kus keegi väljuda ega peale tulla ei tahtnud.

3

Kirikust ja surnuaiast üle tee asus vana, aga kenasti korda tehtud pastoraadihoone. Selles majas oli kaheksakümne aasta eest elanud kirikuõpetaja Sven Danell, hilisem piiskop Rootsis. Eestis oldud aastatest oli rootslane kirjutanud toreda raamatu „Kuldrannake“, mida nüüd Airootsi valda külla sõitnud soomerootslased reisibussides üksteisele ette lugesid ja naersid, sest kirikumehe kirjapanekud olid vaimukad ja kohati naljakad, vahel ka tragikoomilised.

Maikuu 2011 oli maja aga ärasaatmispaigaks põlisele rannarootslasele Juliusele.

Sadas tihedat vihma ja koduõues ei saanud kirstu avada. Ärasaatjaid oli palju, ja matuse korraldajad otsustasid tseremooniaks korraldada vanas pastoraadis.

Juliusest oli vähe alles, ta lamas surilina all kui tiivadeta lind, ta oli kokku kuivanud viimase aasta jooksul, mil vähk teda seestpoolt hävitas.

Ta oli sündinud ja elanud terve elu samas paikkonnas, ära olnud ainult ajateenistuse tõttu ja traktoristikursustel õpitud aja. Julius oli töötanud traktoristina mitukümmend aastat kolhoosis, ta oli kündnud, äestanud ja rullinud kodukandi põlde, koristanud neilt kive ja külvanud seemet kiviräbusesse mulda, kajakad kisamas maa kohal. Kui tuli uus riigikord ja kolhoosid kaotati, oli ta üritanud oma majapidamisega elatist teenida. Ta sai tagasi kunagi isalt natsionaliseeritud maa, kolhoosi likvideerimisel jaotati selle vara kolhoosnike vahel ja Julius sai lehma.

Kui piimaautod enam väiketalunikelt piima viimas ei käinud, tuli lehm tapamajja viia. Sellest ajast alates olid Juliusel ainult koerad, üks suur ja teine väike. Väike koer kukkus kord kaevu ja Juliusel tuli ta rehaga kaevuveest välja õngitseda.

Oma tarbeks kasvas ta kartuleid, kaalikaid, peete ja porgandeid. Hakkama saamiseks müüs ta tagastatud maadelt metsa. Ta töötas sulasena mitme külainimese juures, eriti osav oli ta vikatiga niitma, oskas seejuures täpsete liigutustega jõudu säästa ja võis seda tööd teha mitmeid tunde. Teda aitasid aastakümnetega omandatud kogemused. Ehitustööl oli ta vähehakkaja, laenas niisama kätt abiks. Talle meeldis tööd tehes raadiot kuulata ja peaaegu iga päev sõitis ta jalgrattaga naaberkülla poodi, vahel mitugi korda päevas.

Julius suri 62-aastasena maovähki. Haigus viis talt isu ja surses diivanil pikali, oli ta juba peaaegu luukere.

Tema vaim aga tuhistas endiselt jalgratta seljas tolmustel maanteedel, astus välja sirelipõõsa varjust ja naeris trollilikult kõmaval häälel Alev Strömi naljade üle, kõndis üle õue, pihus päevaliiliate kimp, mida kohalikud päevakroonideks kutsusid, rüüpas kohvi, luiskas vikatit, tegi suitsu, võttis koos Maaroga isaga ojakaldalt puid maha. Ja kui keegi

rohmakatest maakividest laotud aidaseinte taga jalgrattaromuga kolistas, teadis Maar, et see on tema.

NE KOPIRATI

Õhtutaride hahetus

Ma olen oja, milles Zeus leotab jalgu,
ma olen lehispuusalu, mille okstelt Aphrodite piserdab kaelale ja rinnale kastet,
ma olen õiekroonide tuul Hermese sandaalitiivus,
ma olen Poseidoni teenrite mühisev muusika,
Hera lehvivad linikud ja puuder,
Athena targad linnud.
Seda kõike olen ma, sest pahandasin ära Artemise.
Ma olen Demeteri pisarad ja Persephone nukrus ja põlg,
lillesibul surnud maa varjus talvel,
olen igavesti hõõguv halg vaese naise koldes.
Ma olen Hephaistose varjusäbrulised leegitsevad sepikojad,
olen Hadese alamate tumm kisendamine.
Ma olen Apolloni keskpäevarahu, mille harmoonia karistab meeletuid.
Minu jalad, käed ja suguosad on käändunud Dionysose ennastunustavaks viinapuuväädiks.
Olen naervad lehed, mille varjust Paan nümfe silmitseb, rõõmu ilatsevad kevade koerad
tardunud talve jälgedel.
Seda kõike olen ma, sest pälvisin Artemise viha, ja ma ei ole enam see, kes olin siis, enne kui
teda näha sain.

Tumm flööt, mängi. Järvekaldail helitilkade sadu. Kevade koerad jälitavad talve
viimaste lepavõsade, kühmus katarpike külmunud südamesse, kiledalt pageb krõbedaks jääks
paakunud lumi roisklehtede alla maamulda, kilgendavi silmi kargavad kevadenid tema järel
puutüvede najale, kui talv läbi veel kontpaljaste võrade jaheda, alistunud ja hõrenea auruna
päevasoojuse eest öö kannul loodetaevasse putkab.

Punased õhtud Hoosalis Mulla tänaval viienda korruse korteri magamistoas vaatega
tsaariaegsele raudteejaamale, parkmetsale ja loojangukumas merele läänes. Punase silinderja
riidekupliga laualamp öökapi, õhtutaride hahetus, suur punane maal suudluseks suid
lähendava noormehe- ja neiuäoga voodi kohal.

Amazonase mürkroheline lisajõgi, veest sirutuvad vetikaroheliste tüvedega puud,
mulksuvad rohelised veetasandikud nende varjus, ilmusid sageli mu unenägudesse, tuues nii
ärevust kui rahu.

Tüüne vesi, nagu peegel. Roosakas, roosatav idataevas. Põhja pool lõpmatu hallikas
sina. Järv ei olegi järv, vaid piiritu põhjaookeani laht. Oleksime nagu kaks eskimot
sõudepaadis – jahedasse uttu ja sinisesse hämusse mähkunud külmas põhjakaares ootasid
meid jäämäed, kiiskavad ja kilgendavad, kalarikkad veetasandikud. See, et järvel – vähemalt
sügiskoidikuti – ei olegi põhjakallast, oli sel hommikuhetkel, kui ma paadipäras istudes,
minust pooleteise meetri kaugusel, selg ees, sõudvast isast mööda põhja poole vaatasin, täiesti
reaalne – unenäoline oli see, et järvel üldse on kunagi põhjakallas olnud, et see üldse järv
ongi. Ees laius kümneid kilomeetreid tühjust, kus polnud näha isegi silmapiiri.

Üks, kaks, kolm kalapaati nagu meie.

Hiiglaslikuna, ligi kahe meetri kõrgusena mõjuvad luiged. Täiskasvanu mõõtu, aga
veel tumedasulised noored luiged, täpselt nagu Loch Nessi koletised profiilis, pikkade
müstiliste eeljalooliste kaeltega.

Kaks möödalendavat luike nagu sõjalennukid.

Luikede pladinad, müdinad ja vali peeretuste kõlaga müra.

Väikesed, vilistaval vihinal üle lendavad, lühikese kaela, lühikeste tiibadega
veelinnud.

Vesikirbud.

Lõuna poolt järve keskossa küündiva kõrkjaneeme varju sopistuv abajas.

Härrandlikud luiged, kauged, justkui kõrgivõitu luigevormid, selle veekogu isandad.

„Näe, üks *cigno* uudistab meid,“ ütleb isa sõudes, ja ma vaatan ettevaatlikult pöördudes selja taha: lind on meile üsna lähedal, kõrkjaneeme tipu idapoolses varjus.

Kui Airootsi oli saar – 1985. aasta aprillis – vanaisa Kosta oli just maetud – maakodu õu rökkas nurmenukkudest, veest, porist, tulikatest, kullerkuppudest, läks aega, et sinna saada, sest poolsaart lahutas mandrist kilomeeter põlvini merevett, enne veel tuli meie koerale auto tagaotsas kakahäda ja me viisime ta teeveerde kadakate varju kakat välja punnitama. Isa pühkis ta tagumikku, mille karvatuustid kakaga määrdusid, autost võetud sinise narmendava õlilapiga. Edasi sõites jäi auto nätskesse teekruusa kinni ja ees laiutas üleujutav merevesi, tuli oodata, kuni juhtumisi mööduv traktor auto lahti tõmbas ja siis, kummikud jalas, kahlates, jõudsime alles poolsaarele ja koduaia künkal kõrge kivi otsas hommikust taevasira vaadates oli nii uhke tunne, kui olümposlik kevad meie ümber puhkes, vulises ja nagu häälemurdeas poiss üha valjemal nohinal pinises, me olime tulnud vaatama, kuidas meie põllutäie jagu kaalikajuurikaid põhuhunniku all talve üle elasid, edaspidi autoga maale sõites nägin poolsaare maakaenal teeveeres kuni hilissügiseni sinist riidenartsu, millega mu koer kakast puhtaks sai, rohumättal kadakapõõsa all.

PR DIOGEN pro kultura magazin

<http://www.diogenpro.com>

NEKOPRAAT